

ALGIMANTAS ČEKUOLIS

Salos ir jų žmonės

Kitos įdomios pasaulio vietos
Gyvenimo klausimai

LRT

Alma littera

Islandija

NE TAIP SENIAI ISLANDIJOJE VYKO FINANSINĖ krizė. Jauni jos ekonomistai, aukštųjų mokyklų absolventai, įsitaisė visų trijų Islandijos bankų vadovybėje, sukūrė primityvią, finansininkams gerai žinomą, o naiviems žmonėms patrauklią apgavytės schemą: priimsime jūsų pinigus į banką Islandijoje ir kasmet mokėsime labai dideles palūkanas – iki 8 proc. Islandija – rimta darbščių žmonių šalis ir taiki, tūkstantį metų su niekuo nekariavusi (o ir su kuo kariaus, jei kaimynų nėra), jos valiuta stabili, tad klientų atsirado visame pasaulyje – Europoje, Azijoje, Jungtinėse Valstijose, pačioje Islandijoje. Ir nešė žmonės savo pinigėlius. Ypač subruzdavo Olandija, irgi darbščių, išradingų, taupių ir net šykštokų žmonių šalis.

Islandijos bankininkai kurį laiką vykdė pažadus. Dalijo palūkanas indėlininkams, tie gyrėsi pažįstamiems. Atsirado dar daugiau klientų. Iš kur bankai galėjo mokėti tokias dideles palūkanas? Ogi iš naujų indėlių. O naujiems indėlininkams? Iš dar naujesnių indėlių. Toks triukas vadinamas „finansine piramide“. Islandų bankai gaunamų lėšų niekur neinvestavo, o jei ir mėgino investuoti, pelno neturėjo. Tik prisipirko namų saulėtoje Portugalijoje ir jachtų. Taip nutiko 2008-aisiais. Trys bankai ir visa Islandijos ekonomika sprogo. Valiuta nuvertėjo, pasipiktinimas ir pasaulyje, ir Islandijoje buvo visuotinis. Dalis „piramidės“ organizatorių pabėgo į užsienį, į savo namelius šiltos jūros pakrantėje, keli atsidūrė areštiniėje, nes rimto kalėjimo Islandijoje nėra, o tik pora kambariukų ir vienas sargbinis, kuris nakčiai eina namo. Mitinguose (juose dalyvavo visi

gyventojai, kiek tik ten jų yra) buvo nubalsuota išmesti iš valdžios tuos, kurie turėjo kontroliuoti padėtį, bet to nedarė. Teko pasitraukti prezidentui, ministrų kabinetui su premjeru ir parlamentui. Kurį laiką šalies reikalus tvarkė visuotiniai gyventojų susirinkimai ir referendumai: jei kilo koks klausimas, šaukiamas mitingas ir sprendimas priimamas balsų dauguma. Arba skelbiamas privalomasis balsavimas – referendumas. Viena arba kita vykdavo beveik kas savaitę. Ir taip tris mėnesius. Suprantama, žmonėms įgriso. Ir gaisėtis, ir sprendimai ne patys geriausi būdavo priimami, nes sudėtingus klausimus privalėdavo spręsti apie tai nieko nenutuokiantys žmonės. Atsirado populizmo pavojus: kas per mitingus gražiau kalba ir dalija pažadus, to ir nuomonė viršesnė. Praėjus trimis mėnesiams buvo nutarta surengti normalius rinkimus. Sąlyga tik viena: buvusieji anoje valdžioje ir turėję kontroliuoti padėtį, bet to nedarę, buvo paprašyti savo kandidatūrų nekelti. Taip ir įvyko. Islandai – kuklūs ir darbštūs žmonės. Nauja valdžia ir visa tauta pasiraitojo rankoves ir per aštuonerius metus susitvarkė.

Kaip susidoroto su baisiais įsiskolinimais, kurie siekė iki 200 000 dolerių vienam Islandijos gyventojui? Rūsčiai. Buvo paskelbta, kad už neapdairumą, už nežabotą godumą kartais tenka atsakyti ir patiems investuotojams. Suprask, tas, kuris rizikuoja, ne visada geria šampaną. Buvo suskaičiuota, kokią sumą indėlininkas gavo kaip palūkanas. Jei palūkanų suma prilygo pačiam indėliui, indėlininkui būdavo sakoma: „Ačiū, mes atsiskaitė, viso gero.“ Jeigu palūkanos dar neprilygo indėliui, toks klientas gaudavo mandagų laišką su pranešimu, kiek jo pinigų liko Islandijos banke ir kad jie bus išmokėti dalimis per dešimt metų.

Visi verkė, o labiausiai Olandija! Tačiau buvo ir džiaugsmo: gerai, kad žuvo ne visi pinigai! Savų politikų islandai irgi neprikalė prie kryžiaus. Nusiritus pirmai įtūžio bangai jie suprato, jog kalta visa visuomenė: „Kiekvienas esame truputį kaltas dėl to, kas įvyko, nes norėjome gyventi gerai ir nesidomėjome, iš kur tie pinigai semiami.“

Visa tai – praeitų vasarų griaustiniai. Dabar bendrasis vidaus produktas (už kiek pagamina vienas žmogus, įskaitant kūdikius ir senelius) per metus jau siekia 50 855 dolerius. Šiuo atžvilgiu Islandija užima dešimtą vietą pasaulyje. Kaip to pasiekė? Nelengva atsakyti. Suvokti, kaip islandai išsikepurnėjo iš krizės, negalėsime, jei nepažvelgsime į bendrą šalies vaizdą. Gyvenimas toje saloje įmanomas tik dėl šiltos Golfo srovės. Ta srovė ir į Lietuvą atneša šilumos bei drėgmės iš Meksikos įlankos. Jei ne Golfas, orai pas mus būtų kaip šiaurės Suomijoje, o Islandija nuolat būtų ledo sukaustyta. Na, ir dabar ten ne Sachara, bet vis dėlto ne ledas, tik lietūs ir vėtros. Islandai juokauja, kad lietus juos čaižo iš visų pusių – iš viršaus, vėjo nešamas iš šonų ir net iš apačios, iš geizerių, trykštančių iš po žemių. Dėl žemos temperatūros ir saulės šviesos trūkumo neauga medžiai. Vien krūmai ir žolė. Ore nuolat sklindo sieros vandenilio kvapas. Vietiniai jo nejaučia, o atvykėliams kartais pasidaro negera. Na, prie to irgi galima priprasti, sunkiau žiemą, kai trūksta saulės, kai pilka apniukusi diena trunka vos penkias valandas. Vasarą saulė šviečia beveik 24 valandas per parą, tik kas iš to? Žiemos tamsos nekompensuoja.

Trūkstant šviesos, islandai bando atsigriebti namus dažydami vaiskiomis spalvomis. Jų miestukai ir sodybos atrodo gražiai – namai raudoni, balti, geltoni, mėlyni, langų rėmai balti. O išropoti iš krizės jiems padėjo savita jų visuomenės sankloda. Islandai – beveik šeima, kiekvienas pažįsta ką nors, kas ką nors irgi pažįsta, ir tai tampa natūralia kontrolės grandine. Dauguma politikų, verslo ir kultūros žmonių lankė tą pačią mokyklą Reikjavike.

Sakoma, kad žmonių grandinė visame pasaulyje susideda tik iš šešių rankos paspaudimų: paimk bet kuriuos du žmones, tarkim, lietuvį ir Australijos čiabuvi, ir paaiškės, jog užtenka vos šešių žmonių tam čiabuviui pasiekti, nors iš pirmo žvilgsnio tai atrodo neįmanoma. Islandijoje užtenka dviejų žmonių. Krizės įkarštyje atrodė, jog kils revoliucija – į valdžios pastatus lėkė akmenys, buteliai, moterys raudoja, o vienas vienintelis policininkas susitvarkyti negalėjo, nes

irgi buvo puolamas. Tačiau gan greitai žmonės susimąstė: „Ką aš darau? Juk tas policininkas – mano pažįstamo pusbrolis. Jis nukentėjo lygiai kaip aš!“ Be to, Islandija – seniausia demokratija Europoje. Islandams būdingas labai stiprus lygybės jausmas ir iš dalies dėl to jie riečia nosį prieš kitus skandinavus. Danijoje, Švedijoje, Norvegijoje – monarchijos (nors, tiesą sakant, kortų karalius turi daugiau valdžios nei skandinavų karalius). Islandai sako: „Kaip galima bet kokį žmogų iškelti virš kitų?“

Islandijos demokratijos pradžia – 930 metai, tai yra X a. Tada į tuščią salą atvyko 23 000 pabėgėlių iš Norvegijos. Iki šiol saloje kalbama senąja norvegų kalba, kuri Norvegijoje jau nelabai suprantama. Bet islandai laikosi jos įsitvėrę. Joks užsienietis nebus integruotas ir laikomas visuomenės nariu, jei tobulai neišmoks tos sunkios kalbos. Ir jokių karalių! Ta nuostata geležinė jau daugiau kaip tūkstantį metų. Visą tą laiką vienintelė Islandijos valdžia buvo *Alþingi* (Altingas, parlamentas). Kurį laiką buvo Norvegijos dominija, paskui Danijos, galutinai išsilaisvino 1944-aisiais, kai Danija dar pati buvo vokiečių okupuota. Turbūt todėl Islandija supranta kitus ir buvo pirmoji šalis, 1991-ųjų vasarį pripažinusi Lietuvos nepriklausomybę, nors taip elgdamasi labai rizikavo. Sovietų Sąjunga nutraukė su ja diplomatinius ir prekybinius santykius, bet islandai nenusigando.

Islandai išlipo iš finansinės krizės todėl, kad gyvena kukliai, dirba rimtai ir moka išnaudoti savo geografinę padėtį. Aplink – žuvų turtinga jūra. Šalis paskelbė, kad ekonominė jos zona – 200 jūrmylių nuo pakrantės, maždaug 330 kilometrų. Nori žvejoti – mokėk. Britai užprotestavo, net karo laivą atsiuntė. Islandų gaidžiukai nenusileido – pasiuntė vienintelį mažai ginkluotą savo karo laivuką. Britai nusispyrovė ir pasitraukė. Tai buvo gana seniai. Nuo tada anglai moka islandams už teisę žvejoti. Patys islandai jau irgi turi nemažą žvejybinį laivyną, žuvis eksportuoja į visą pasaulį. Buvo pradėję kooperotis su Lietuvos žvejais, bet koją pakišo Maskvos intrigos. Anuomet buvome silpni, nepatyrę, nemokėjome žvelgti toli į priekį.

Yra dar viena Islandijai naudinga aplinkybė. Mūsų pusrutulyje klimatas šyla, ledai tirpdami atidengia vis daugiau įvairių požemi- nių turtų, valstybės dėl jų rungtis Arktyje, o Islandijos vaidmuo tampa vis reikšmingesnis. Net ir Kinija susidomėjo Arktimi. Jau nu- siuntė į Islandiją savo ledlaužį „Sniego slibinas“.

Islandija – vulkanų ir geizerių šalis. Elektra jiems kainuoja ne- brangiai, todėl visą tamsų paros metą lemputės dega namuose, gatvėse, keliuose ir padeda žmonėms kovoti su depresija. Šalyje nemažai šiltadaržių. Žinoma, juose išaugintų agurkų ir pomidorų savikaina pati didžiausia pasaulyje, bet islandai mėgsta juos krams- noti. Ypač užsukus svečiui. Nes jeigu svečias – islandas, jis būtinai bus giminaitis. Galbūt tolimas, bet vis tiek giminė. Ne be reikalo statistika byloja, kad islandai dabar, po krizės, jaučiasi gerai ir lai- mingi, pagal tai užima ketvirtą vietą pasaulyje – po norvegų, švei- carų ir danų.

Artimi, bet nepažįstami (Alandų salos)

SUOMIJOS GUBERNATORIUS ALANDŲ SALOSE PO-nas Péteris Lindbekas (Peter Lindbäck) dirba vieną ramiausių darbų pasaulyje – jam nieko nereikia daryti. Jis negali kištis į jokių vidi-nius Alandų salų reikalus – nei mokyklų, nei prekybos ar transpor-to, juolab ryšių su kitomis valstybėmis ar ko nors dar. Yra tik vienas reikalavimas: turi mokėti švedų kalbą, nes šioje Suomijos provin-cijoje tai oficiali kalba. Tačiau Suomijoje visi išprusę žmonės kalba švedišškai.

Alandų salynas, esantis Baltijos jūroje tarp Suomijos ir Švedij-os, Botnijos įlankos pradžioje, netoli nuo Lietuvos, yra autonomi-nė Suomijos provincija. Tikrai autonominė! Alandai, kaip ir visos Skandinavijos šalys, turi savo parlamentą, savo pašto ženklų, savo vėliavą, kurioje pavaizduotas kryžius, tik ne mėlynas baltame fo-ne kaip Suomijos vėliavoje, o raudonas geltonais krašteliais mė-lyname fone. Turi herbą ir sostinę – Marianhaminą. Joje gyvena 11 300 žmonių (mūsų Širvintose – daugiau), o apskritai Alanduose gyvena lygiai 28 007 piliečiai. Didžiausia sala – Fasta Alandas – 685 kv. km dydžio. Alandai turi savo aviacijos firmą ir oro uostą, suprantama, Marianhaminoje, ir nemažai uostų bei prieplaukų laiveliams.

Alanduose yra dar du geri darbai, panašūs į gubernatoriaus: bū-ti išrinktam deputatu į Suomijos parlamentą ir į Švedijos atstovų rūmus. Deputatų pareiga viena: prižiūrėti, kad niekas nesikeistų. Alandai turi kelis policininkus, kalėjimo nėra, nes nepadaroma nu-sikaltimų. Namų durys ten nerakinamos. Tiesa, prieš porą metų

buvo kilusi panika – iš statistikos paaiškėjo, kad keliasdešimt nusikaltėlių vis dėlto yra! Tačiau tai buvo keltų į Švediją ir Suomiją keleiviai. Alkoholis ten neapmokestinamas, tad tie ponai dažnai net iš keltų neišlipa. Ir nenori, ir kojos neklauso. Alandai neturi kariuomenės, nes pagal Konstituciją negali turėti, be to, ten negali būti dislokuota jokia kita kariuomenė. Tai viena iš priežasčių, kodėl alandiečiai tiek daug uždirba – maždaug po 4000 eurų (tiek išeina kiekvienam gyventojui per mėnesį, įskaitant vaikus, pensininkus, ligonius). Nedarbas – 2 proc.

Tačiau lagaminų dar nekraukime. Užsieniečiams leidimai dirbti dalijami labai nenoriai, o pirkti nekilnojamojo turto apskritai neleidžiama. Suprantama: kokie nors turtingi vokiečiai, prancūzai, anglai, ypač amerikiečiai kaipmat nupirktų visą salyną.

Kuo verčiasi salyno žmonės? 40 proc. pajamų gaunama iš turizmo ir prekybos. Vien sostinėje, mažame miestelyje, įsikūrę dešimt viešbučių. Tačiau turizmas čia kitoks – galima išsinuomoti kokią nors salelę. Ji bus maža, bet su pušų mišku, jūra, prielauka, irkliniu laiveliu, vienas vienintelis namukas su židiniu, galbūt pora dujų balių. Ir visiška tylą, tik bangų mūša ir miško ošimas. Jokių telefonų ar nepageidaujamų svečių, jumis susidomės nebent pora ruonių. Jų čia tūkstančiai, nes yra kelios kolonijos.

Ką veikia žmogus, apsistojęs salelėje? Gali nieko neveikti. Gali vaidinti Robinzoną, pats vienas arba su Robinzone. Gali žvejoti, uogauti, grybauti, draugauti su paukščiais, vienu kitu kiškiu ar elniu. Salų ir salelių, daugiausia negyvenamų, Alandų salyne yra apie 6800. Užteks visiems. Tai Baltijos jūros Botnijos įlanka, toli nuo sąsiaurių, jungiančių Baltiją su vandenynu, tad vanduo beveik gėlas. Dėl to gyvena ir gėlavandenės žuvis – ešeriai, lydekos. Kartais užauga labai didelės. Užsuka unguriai. Toliau jūroje, kur vanduo sūresnis, veisiasi menkės, plekšnės.

Tik neverta tikėtis žvejų rojus. Baltiją apsėdusios 9 valstybės, jų didmiesčiai įsikūrę ant jūros kranto ir pila į ją visas savo atliekas. Žuvis taip gyventi nenori. Vasarą, jei nėra vėjo ir didelių bangų, gali

atsirasti žydrųjų dumblių. Jie suvartoja deguonį, esantį vandenyje, ir žuvsys žūsta. Tokiu atveju jus išgelbės konservai.

Drąsesni turistai plaukioja po salų labirintą baidarėmis. Arba keliauja dviračiais, mat salos ne kalnuotos, o plokščios. Alanduose galioja visose Skandinavijos šalyse pripažįstama taisyklė: mišką, jūrą, ežero ar upės pakrantę sukūrė ne jos savininkas, tad jis neturi teisės drausti kitiems mėgautis gamtos prieglobsčiu. Privalu tik elgtis padoriai – nedeginti miško, nelaužyti krūmų, nešiukšlinti. Pasi-statyk palapinę, išvyniok miegmaišį, sukurk kuklų laužą ir džiaukis ramybe. Jei netoliese pamatei sodybą, nueik, pasisveikink su šeiminkais, paklausk, ar jiems netrukdysi. Toks mandagumas labai apsimoka – galbūt gausi gerų patarimų, gal šviežio pieno. Tik Alandų salyne žmonių pamatysi retai, mat pusė jų gyvena Fasto saloje ir sostinėje, o kitos salos tuščios.

Grybai tokie pat kaip Lietuvoje. Daugiausia baravykai. Vėjų pagairėje muselės veistis negali, tad baravykai nebus sukirmiję. Grybų daugiausia antroje vasaros pusėje, kaip ir pas mus. Tačiau smagu ir gegužę, kai prasideda baltosios naktys.

Alandai – labai netipiškas kampelis. 1808-aisiais carinė Rusija kare sumušė Švediją (iš viso Švedija kariavo su Rusija 7 kartus, bet šis karas buvo žiauriausias) ir pasisavino Švedijai priklausančią Suomiją drauge su Alandų salynu. 1918 metais Suomija su visu salynu pabėgo nuo Rusijos. Alandiečiai gavo visišką autonomiją, net į Suomijos savigynos kariuomenę neprivalėjo (ir neprivalo) eiti. Dėl to net Antrojo pasaulinio karo metais salynas buvo neutrali teritorija. Negana to, Alandų laivai vežiojo prekes ir vokiečiams, ir Aljanso šalims, ir jų nepuldavo nei vieni, nei kiti, nes nežinojo, kam veža.

Alandiečiai – lėtapėdžiai, bet ryžtingi žmonės. Vagišiams nepatarčiau ten bandyti laimės. Kadaisė Alandai buvo pasaulinė didžiųjų prekybos burlaivių ir šaunių jūrininkų sostinė. Laivai vežiojo Australijos kviečius į Didžiąją Britaniją ir niekam neužleido to verslo. Keliastiebiai alandiečio Gustaf'o Eriksono (Gustaf Erikson) burlaiviai toje trasoje plaukiojo net iki 1947-ųjų. Sugebėdavo padaryti

tik vieną reisą per metus. Paskui – namo į Marianhaminą ir ilsėdavosi kelis mėnesius. Vienas laivas „Pommern“ dabar stovi Marianhaminos muzieje.

Jei manote, kad reklamuoju Alandus ir man už tai kas nors sumokėjo ar bent davė sumuštinį ir stiklą vyno, galite suimti replėmis už liežuvio ir vesti Gedimino prospektu. Tiesiog man patinka tas salynas ir jo žmonės. Įsitaisę Europos pažastyje, bet karų išvengė, jokių gamtos turtų neturi, tačiau gyvena turtingai.

Apie raudoną spalvą

KAIP SUPYKDYTI KITAS MOTERIS IR SUKELTI JŲ pavydą? Užsivilkite raudoną suknelę.

Kai man tekdavo vesti spaudos konferencijas dalyvaujant įvairių sričių žmonėms (ypač Sąjūdžio metais), „raudonajai suknelei“, jei tokia būdavo tarp žurnalistų, žodį suteikdavau vienai iš pirmųjų. Nė nežinau kodėl. Gal erzindavo akį? Gal atrodydavo agresyviai, ir aš norėdavau išsiaiškinti, kokią ji turi „bombą“?

Raudonai vilkinti dama kitoms moterims atrodo tarsi seksualinė provokacija. Tai jau patikrinta įvairiose pasaulio šalyse – Jungtinėse Valstijose, Didžiojoje Britanijoje, Slovakijoje. Dviem šimtams moterų buvo parodyta šūsnis nuotraukų, kuriose vienos moterų vilkėjo raudonais drabužiais, kitos baltais. Eksperimento dalyvių paklausta: kaip manote, kurios iš nufotografuotųjų labiau domisi seksu? Nesunku atspėti, kokie buvo atsakymai: labiausiai „degančiomis“ pripažintos raudonai vilkinčiosios.

Tai pačiai grupei buvo parodytos nuotraukos merginų, vilkinčių raudonai ir mėlynai. Klausimas skambėjo taip: „Su kuria iš jų supažindintumėte savo vaikiną?“ Šiuo atveju moterys irgi atsakė vieningai, tarsi susitarusios: „Tą raudonskruostę reikia laikyti toliau nuo mūsų vyrų.“

Tokie tyrimai galėtų atrodyti mažareikšmiai, slidoki ir sutelkti tik į vieną temą, bet taip nėra. Gilinantis ir plėtojant tyrimus paaiškėjo, kad raudonis veikia žmogų labai stipriai – ne tik psichiką, bet ir smegenis, gebėjimą mokytis ir atmintį. Bet pirmiausia, raudonis yra geismo ir valdžios spalva. Moterys raudoną garderobą renkasi

(sąmoningai ar ne), kai siekia sekso. Raudonai ar rausvai vilki ovuliacijos dienomis. Moters kūnas, skruostai, kaklas per ovuliaciją paprastai parausta. Makiažu tai sustiprinama dar labiau. O vyrai kimba ant tokio kabliuko. Kai vyrams buvo rodomos įvairiai vilkinčių moterų nuotraukos, dauguma jų pirštu bedė į tas, kurios vilkėjo raudonos spalvos drabužiu. Ir kompanijoje vyrai sėdasi arčiau raudonai apsivilkusiųjų, toliau nuo juodų ar žalių.

Raudona spalva vyrų drabužiuose moteris veikia truputį kitaip. Raudonas švarkas, ypač skaisčiai raudonas, gali sukelti joms įtariamą, kad vyras – gėjus. O štai raudoni marškiniai daro įspūdį, jog žmogus visuomenėje užima gana aukštą padėtį ir turi perspektyvų kopti dar aukščiau. Nes raudona – tai ir dominavimo spalva.

Sakysite, kaip galima tai įrodyti? Pasitelkus beždžiones. Beždžionių narve tyrėjas deda ant staliuko skiltį obuolio ir pasitraukia. Beždžionė pripuola, čiumpa skiltelę ir suėda. Kol tyrėjas vilkėjo įvairių spalvų drabužiais, beždžionė elgėsi vienodai, bet kai apsirengė raudonai, beždžionė, nors žmogus pasitraukė, jo padėto obuolio nelietė, paėmė kitą, paliktą anksčiau. Beždžionės nuomone, tas raudonai vilkintis – pavojingas.

Sporte – panašiai. Išvedus vidurkį paaiškėjo, kad raudonas uniformas dėvintys sportininkai ir jų komandos laimi daug dažniau nei vilkintieji kitų spalvų uniformas. Treneriai tai žino. Rengiantis varžyboms dėl to kyla aštrių ginčų. Kaip rašo „Journal of Sports Sciences“, neretai nė vienai komandai neleidžiama turėti raudonos uniformos.

Kasdiniame gyvenime nesame linkę kreipti daug dėmesio į spalvas, ypač į vyrų drabužių. O ko nežinai, to ir nepastebi. Tačiau mūsų instinktai niekur nedingsta.

Petriukai, kurie nenori užaugti

PSICHOLOGAI STVERIASI UŽ GALVŲ DĖL REIŠKINIO, kuris jau tapo naujos rūšies epidemija. Dvidešimtmečiai, trisdešimtmečiai, net keturiasdešimtmečiai nenori vesti. Pagal gimimo liudijimą jie – suaugę, tačiau psichiškai, pagal emocinę būklę, tebėra vaikai. Pratęsia savo jaunystę jaunatviškai šukuodamiesi, neveda ir neišsikrausto iš tėvų namų, ypač jei augo tik su motina.

Lenkų žurnalas „Polityka“ rašo, kad Lenkijoje taip gyvenančiųjų, sulaukusių 35-erių, – 2,5 milijono, beveik 44 proc. Daugiau yra tik Italijoje. Ten jauni suaugę vyrai sudaro pusę vyrų giminės. Italai tokius vadina „mammoni“, amerikiečiai – „kidults“ („kid“ – vaikas ir „adult“ – suaugęs). Sugalvotas ir vaizdingesnis žodis: „bumerangers“ – jauni amerikiečiai išvažiuoja studijuoti, bet baigę mokslus vis dažniau kaip bumerangai grįžta pas tėvus. Ir japonams jau prireikė naujo žodžio, 20–40 metų sulaukusius nevedusius vyrus jie vadina „otaku“. Dažniausiai tai gerai uždirbantys vyrukai, kaip nar-komanai įjunkę į Japonijos popkultūrą: per televiziją nuolat žiūri komiksus, žaidžia kompiuterinius žaidimus ir toms aistroms aukoja visą savo gyvenimą. Atkakliai kaip maniakai renka viską, kas susiję su mylimais komiksų ir kompiuterinių žaidimų didvyriais. Būtent tokie vyrai (o ne vaikai) yra aukštųjų technologijų žaislų pramonės taikiny. Žaislus gaminančios firmos jau kelerius metus turi dvi lygiagrečias gamybos linijas: viena skirta vaikams, kita – „kolekcininkams“, kaip mandagiai sakoma.

Profesinėje spaudoje psichologai tokius vyrus vadina gana žiauriai – parazituojančiais viengungiais. Nustatyta, kad jie nesugeba

ilgam susieti savęs su moterimi, neketina vesti, juolab turėti vaikų, nes patys yra amžini vaikai.

Rytų Europoje ilgai buvo manoma, jog toks reiškinys atsirado dėl to, kad mūsų ekonominė padėtis prasta. Pasirodo, visai ne! Australijoje nėra krizės. Krizės ten nebuvo ir prieš aštuonetą ar devynetą metų, kai nuo jos kentėjo visas pasaulis. Tačiau „bumerangerių“ procentas Australijoje ne mažesnis nei kitose šalyse ir auga toliau. Jauni australiečiai uždirba gerai, bet gyvena su tėvais, nes nori turėti daugiau pinigų savo užgaidoms tenkinti. Jei uždarbio neužtenka, jie ima paskolas bankuose. Finansų analitikai susirūpinę: ar grąžins?

Rašytojai jau senokai atspindėjo tą reiškinį grožinėje literatūroje. Rusai sako „nedorosl“, lietuviai – „nebrandėlis“. XX a. pradžioje pasirodė Džeimso Metju Bario (James Matthew Barrie) apysaka apie jaunuolį Piterį Peną, kuris nenorėjo tapti suaugusiu. Apysaka gyvai skaitoma iki šiol, išversta beveik į visas pasaulio kalbas, tarp jų ir į lietuvių. Piterio Peno kompleksą turinčiais vadinami vyrai (pasitaiko ir moterų), kurių psichinis ir emocinis augimas sustojo pasiekęs septynmečio vaiko amžių. Tokie žmonės vengia atsakomybės, dažniausiai yra lengvabūdžiai, impulsyvūs, dalija pažadus, kurių išpildyti negali, blaškosi iš vieno kraštutinumo į kitą, būna, iš piktumo sprogsta, o po akimirkos atrodo ramūs ir patenkinti. Piteris Penas yra psichologinis narcizas – įsimylėjęs save ir savo atvaizdą. Ir egocentrikas – į viską žiūri tik iš vieno, jam priimtino, taško. Jei galų gale užmezga artimą ryšį, tai dažniausiai su gerokai vyresniu už save asmeniu.

Nors Piterio Peno komplekso požymiai akivaizdūs, tai vadinama ne psichine liga, o asmenybės nebrandumu ir priklausomybe. Gydoma pasitelkus psichoterapiją, bet gerų rezultatų pasiekama retai, mat kad gydymas būtų sėkmingas, pacientas turi pripažinti turįs problemų, o Petras-Petriukas nesugeba to padaryti. Tokie žmonės įsitikinę, kad visada kalti kiti, kad pasikeisti turi ne jie, o pasaulis, partneris, šeima, viršininkas. Būna, tokie ateina pas psichiatrą arba psichoterapeutą, bet tik jei tapo alkoholikais, tik dėl tos priežasties. Arba atveda partneris, kuris nori gelbėti jį ar save.

Anglų psichologai tvirtina, kad visišką emocinį brandumą vyrai pasiekia sulaukę 43-ejų, tai yra maždaug 11 metų vėliau nei moterys (jos brandumo sulaukia 32-ejų). Anksčiau buvo pripažįstami du subrendimo laipteliai, vienodi abiem lytims: iki 25-erių subręsta protas, iki 35-erių susiformuoja asmenybė. Tad gal nereikia per daug sielotis? Kadaise žmonės gyveno daug trumpiau, galbūt todėl privalėjo subręsti anksčiau? Aštuoniolikmetis karalius nieko nestebindavo. Daug tūkstančių metų žmonės buvo arba vaikai, arba suaugusieji. Kad yra toks dalykas kaip brandimo laikotarpis – vaiko virtimas suaugusiu žmogumi, sugalvota tik XX a. pirmoje pusėje. Dabar pradėjome suprasti, jog svarbus ne biologinis brandumas, o išvystytas mąstymas. Išmintis turi ateiti į galvą, ir tai nebūtinai atsitinka baigus vidurinę ar sulaukus aštuoniolikos.

Mūsų realybėje įvyko daug pokyčių. Šiandien jaunimas pradeda gyventi suaugusiųjų gyvenimą visiškai priešingomis sąlygomis nei anksčiau. Prieš 20–30 metų, kai tėvai baigdavo mokslus, jie galėdavo numatyti, kokie bus jų gyvenimo etapai tiek profesinėje srityje, tiek asmeniniame gyvenime. Šiandien darbas negarantuotas, o kai jį gauni, nesi tikras, ar ilgam. Dėl to laikinumo jausmo jauni žmonės nieko neplanuoja, nes nežino, kaip bus rytoj. Natūralu, kad jaunimui svarbi ši diena, o tėvų kartai – ateitis.

Dabar jau net sunku patikėti, kad visai neseniai senatvė buvo gerbiama dėl išminties ir patirties. Šiais laikais niekas neketina eiti senolių pėdomis, sekti jų pavyzdžiu. Dabar dauguma turi kitą tikslą – kuo ilgiau išlikti jaunam. Tapti „mamoniu“, „otaku“, „bumerangeriu“, vadinasi, nenutraukti pramogų ciklo, naudotis įgyta patirtimi, bet sykiu nusišalinti nuo suaugusio žmogaus rūpesčių. Vyras dabar turi tiek vyriškumo, kiek nori jo turėti. Jis gali nenorėti būti kariu gynėju, nes karų kol kas nėra. Jis neprivalo būti šeimos maitintoju, nes moterys užsidirba pačios. Krizę gilina tai, kad jau kelių kartų berniukai neturi vyriškumo pavyzdžio. Kadaise turėjo – dėl karų, trėmimų, net dėl skyrybų, kai jos tapo visuotiniu reiškiniu. Tačiau dabar, net kai šeima neiširusi, paskendęs darbuose ir rūpes-

čiuose tėvelis dažnai būna svečias namuose. Tam, kad berniukas stotųsi ant kojų, tėvas jam turi būti drąsos, veiklumo, atsakingumo pavyzdys. Tačiau dažnai tėvas mažai laiko praleidžia su sūnumi, o motina trukdo savo atžalai suaugti. Iš dalies todėl, kad pati nori likti jauna. Per didelė globa įkalo vaikui, kad išorinis pasaulis – tai grėsmė. Partneris irgi. Ir tada jis renkasi vienišumą. Didelės šeimos dabar retenybė, o vienturtis neįpranta dalytis nei žaislais, nei tėvų meile, nes neturi su kuo dalytis. Neišmoksta globoti mažųjų. Tačiau privalo įgyvendinti visas tėvelių į jį sudėtas viltis. Anksčiau viltys būdavo paskirstomos, siejamos su trimis ar keturiais vaikais, o dabar tėveliai nori, kad tas vienas vienintelis būtų genijus: dainuotų, šoktų, pieštų, grotų, mokėtų keletą kalbų. Atsirado reiškinys „vaikacentrizmas“, kai auklėjimas atsiduria vien motinos rankose ir vaikas „lipdomas“ pagal jos supratimą. Dėl to ateityje nebrendėlių gali būti daug daugiau, tikina lenkų žurnalas „Polityka“.

Ar ta tendencija gali pasikeisti? Viskas klostysis taip, kaip diktuos ekonominės sąlygos. Tačiau būkime ne tik kritiški, bet ir akyli. Beje, kryptis jau dabar po truputį keičiasi. Jauni vyrai pradeda domėtis tėvyste, tėviškumu. Parkuose jau pasirodė jaunų tėvelių su vaikų vežimėliais. Būtent jie vis dažniau atveda savo atžalas į vaikų darželius, klubus, saviveiklos būrelius. Mes, žmonės, esam gajūs. Jaunų tėtušių santykiai su jų tėtušiais suirę, todėl jie instinktyviai bando būti vyrais ir išvelgti to prasmę. Daro tai, ko nedarė jų tėvai. Duoda savo vaikams tai, ko patys nėra gavę.

Apie vampyrus

TURBŪT MANOTE, JOG PULSIU ĮRODINĖTI, KAD vampyrų nėra. Priešingai, jų tikrai yra. Kaip galima netikėti reiškiniu, apie kurį žmonės legendas pasakoja tūkstančius metų, nuo Babilono ir Egipto laikų, visose tautose? Vampyrų aprašyti senovės Kinijos knygoje, Tibeto „Mirusiųjų knygoje“, daugelyje kitų senųjų raštų.

Tautosakos specialistai sako, kad žodis „vampyras“ į lietuvių kalbą atėjo iš slavų kalbų. Lietuvoje buvo sakoma: upioras, upuras. Kai kurie kalbininkai žodį kildina iš totoriško „ubyr“ – „ragana“. Mūsų kalboje yra ir žodis „vilkolakis“, bet jis turi kitą prasmę – tai žmogus, galintis pasiversti vilku. Dar mūsų tautosakoje yra Žvėrūna – miškų valdovė, medžiojanti kartu su vilkais ir pati kartais atrodanti kaip vilkė. Bet visi jie – ne vampyrai. Tai nereiškia, kad lietuvių pasakos prėskos. Kur ten! Kai močiutės sekdavo jas žiemos vakarais prie balanos ar žibalinės lempos, vaikai iš baimės kojas susikeldavo ant suolo. Tokias pasakas vadino šiurpėmis. Jos ir buvo skirtos vaikams gąsdinti, vaikus paklusnesnius padaryti. Sakmių apie vampyrus Lietuvoje atsirado tik XIX a. Matyt, dėl to, kad tuo laiku mus jau pasiekdavo kaimynų spauda, ypač iš Prūsijos.

Jei legenda gyvuoja daug šimtmečių, jeigu žmonės ją perduoda iš lūpų į lūpas, tai gal joje yra kas nors tikroviška? Gal tai susiję su gamta? Apsidairę pamatysite, kad gamtoje labai daug kraujasiurbių: uodai, mašalai, blusos, utėlės. Net šuva žaidžą palaižo.

Kaip vampyras turi atrodyti? Liesas, išblyškęs, išvarvėjusiomis akimis. Tokių tikrai buvo, ir gana daug. Čekų archeologai aptiko XI a. laidojimo vietą, kur kape gulėjo trylika žmonių surištomis ran-

komis, su įbestais į krūtinę basliais. Visoje Europoje rasime tokių kapviečių. Nes visada buvo žmonių, sergančių keista liga – porfirija, kai organizmas nebegamina raudonųjų kraujo kūnelių. Kraujyje ima trūkti deguonies ir geležies, saulės šviesa visiškai sunaikina hemoglobina, kūnas pasidengia pūslelėmis ir opomis, deformuojasi nosis, ausys, kitos kremzlės, pirštai pradeda riestis, veido oda išsausėja, atsidengia dantenos, o dantys pageltonuoja. Sveikam žmogui labai naudingas česnakas šitokią ligonį veikia priešingai – liga tik paūmėja. Nelaimėli kamuoja stiprūs skausmai, kartais sutrinka psichika. XVII a. Prancūzijoje 30 000 žmonių turėjo tokią bėdą ir visi buvo pakarti. Ta liga aprašyta tik XX a. pradžioje, 1963 metais nustatyta, jog ji paveldima, sunkiai gydoma, reta, bet visiškai neužkrečiama. Kai kuriose šalyse dar ir džiovininkai buvo laikomi vampyrais, mat tuberkuliozės lazdelė atrasta tik 1882 metais.

Vargšai ligoniai – jiems ir po mirties nebūdavo ramybės. Jei kaimą ar miestelį užgriūdavo gaisrai, mirtys, nederlius, žmonės tuoj imdavo ieškoti priežasčių ir rasdavo: kaltas vampyras! Jeigu tokio nebūdavo tarp gyvųjų, ieškodavo tarp mirusiųjų. Atkasę rado nesuirusį kūną? (O nesuirio, nes karstas buvo sandarus.) Viskas aišku: vampyras! Nukirsdavo vargšui galvą, padėdavo prie kojų, į krūtinę įbesdavo baslį ir vėl užkasdavo.

Linksmi gyveno mūsų senoliai. Ilgai nežinojo, kad tikrų vampyrų dera ieškoti ne kapinėse, ne senose pilyse, o tarp gyvųjų, ir kad juos sunku atpažinti. Pirmą kartą sutiktas vampyras dažniausiai būna nepaprastai malonus. Bet neapsirikite: jis sugebės išsunkti iš jūsų visą energiją: ūmai pasijusite dėl visko kaltas, ims kankinti keistas psichologinis nuovargis. Jei vampyro kompanijoje užsibūsime ilgiau, gali apimti melancholija, net depresija.

Senoliai jautė, jog kažką kažkas iš mūsų siurbia, tik nežinojo ką. Manė – kraują. Iš tiesų vampyrai niekada negeria žmogaus kraujo, jie maitinasi mūsų energija, vieni nuolat, kiti po trupučiuką. Jei toks žmogus pats nueitų pas psichologą ir paprašytų pagalbos, gydytojo diagnozė būtų: asmenybės sutrikimas.

Vampyrizmo atmainų yra daug, viena iš jų – narcisizmas (autoerotizmas). (Kadaise vienas jaunuolis pamilo savo atvaizdą vandenyje ir supykę dievai pavertė jį gėle – narcizu.) Narcizų ego – milžiniškas, o sąžinė menka. Kiti žmonės jam nesvarbūs, kol jų neprireikia.

Dar vienas tipas – vampyras kankinys. Įsikalęs į galvą, kad visas pasaulis susimokęs prieš jį, todėl nuolat iš visų reikalauja jam padėti.

Dar yra despotų, viską kontroliuojančių ir žinančių geriau už kitus. Dažniausiai jie perfekcionistai, visur ieškos tobulybės. Savo nuomonę, nesvarbu, teisinga ji ar ne, stengiasi primesti visam pasauliui. Jeigu jūsų nuomonė nesutampa su jo, pasistengs jus išjuokti.

Kita vampyrų atmaina – kritikas. Jo aistra kritikuoti visus ir viską pasaulyje. Kritikuodamas kitų pastangas, kiekvienam kliudys kaip išmanydamas.

Dar vienas tipas – susidvejinusi asmenybė: mėtosi iš vieno emocinio kraštutinumo į kitą: tai myli, tai nekenčia ir visada pateikia tai labai dramatiškai.

Vampyrizmas – tai kai vienas jaučiasi gerai tada, kai kitam ar kitiems blogai.

Visus vampyrus vienija vienas bruožas: jie labai nemalonūs žmonės.

Iš kur vampyrų atsiranda? Dažniausiai tokie žmonės kilę iš šeimų, kuriose nebuvo laukiami ar nepatyrė meilės. Todėl vėliau stengsis „tupdyti“ kitus, menkins juos, kad patys palypėtų aukščiau. Net ir labai draugiškame kolektyve atsiranda „kraujasiurbių“, galinčių išvesti iš pusiausvyros. Dažnai tai ne pikti vadovai, o kolegos.

Kaip atpažinti energinį vampyrą? Įsižiūrėkite. Tie, kurie maitinasi svetima energija, viešai išlieja neigiamas emocijas, džiaugiasi skandalais, tyčiojasi iš kolegų, kitus net apsverkti priverčia. Tokių žmonių pasistenkite vengti. Jei neįmanoma, stenkitės kalbėti ir galvoti tik apie gerus dalykus. Jeigu „vampyras“ trukdo dirbti visam kolektyvui, susivienykite ir kreipkitės į vadovybę, paprašykite pašalinti kliūtį. Konfliktiškiems žmonėms sunku rasti bendrą kalbą ne tik su kolegomis, bet ir su vadovais, tad klausimas veikiausiai bus išspręstas jūsų naudai.